

uppløsning och självstyrelsens utveckling 1810–1880, viser forspillet til og konsekvenserne af kommunalreformen af 1862. Det moderne klassesamfunds fremvækst i Nyköping med særligt henblik på de folkelige bevægelser (især frikirke-, afholds- og arbejderbevægelserne) i tiden 1880–1915 behandles endelig af Sven Hedenskog.

Så langt så godt. Det var oprindeligt meningen, at de 5 stærkt specialiserede og forskelligt anlagte afhandlinger som modvægt skulle have haft et redaktionelt indslag, der skulle have sammenfattet befolkningsudviklingen og forandringerne i den sociale struktur m.v. samt have ført fremstillingen helt op til nutiden. Men det forhindrede et uforudset redaktørskifte, og den i sidste øjeblik tiltrådte redaktør Stellan Dahlgren indskrænkede sig klogeligt til et kortfattet Återblik, hvor han kort, men overskueligt diskuterer tre væsentlige problemer, som alle fem afhandlinger på forskellig måde har berørt: befolkningsforholdene i almindelighed, forholdet mellem by og stat og magtforholdene på det kommunale plan.

Et mægtigt hidtil uudnyttet kildemateriale er fremlagt og bearbejdet i dette værk, hvis fem afhandlinger alle er på et højt fagligt niveau. Det fremtræder i en smuk skikkelse og er rigt illustreret; hver afhandling ledsages af bilag og/eller excuser, noteapparat, kildefortegnelse, bibliografi og forkortelsesliste. Herved understreges værkets heterogene karakter, og alene registrene tilsidst i værket er fælles for alle fem afhandlinger.

Helge Gamrath

Landbohistoriske studier tilegnede *Fridlev Skrubbeltrang* på halvfjerdsårsdagen den 5. august 1970. Red. Svend Gissel. Landbohistoriske skrifter 4. Landbohistorisk Selskab, København, 1970. XXI+290 s.

Da dansk landbohistories nestor dr. phil. Fridlev Skrubbeltrang i 1970 fyldte 70 år efter i mange år at have virket med sin inspirerende forskning og undervisning ved Københavns Universitet som lektor i historie, var det naturligt, at det var Landbohistorisk Selskab, der tog initiativet til udgivelsen af et festskrift, idet Fridlev Skrubbeltrang var en af de mest aktive for oprettelsen af selskabet og gennem en årrække i høj grad har præget selskabets aktiviteter. – I modsætning til mange andre festskrifter, hvis afhandlinger ofte bærer præg af at være sedimentter fra skrivebordsskuffen, som forfatterne mere eller mindre godvilligt har gravet frem til lejligheden, er mange af de her foreliggende arbejder ny og central forskning. De emner, som behandles i festskriftet, spænder ligesom Skrubbeltrangs egen produktion vidt i tid og rum.

Det ældste tema, der berøres, er »*Villici og coloni indtil 1340*« af Thomas Riis, hvor man for første gang får en systematisk og udtømmende registrering og bearbejdelse af disse termer fra det danske middelalderlige bondesamfund. Et andet meget vanskeligt begreb nemlig de middelalderlige jordvurderingsprincipper har C. A. Christensen analyseret i afhandlingen om »*Det falsterske landstings erklæring 1484 om skyldjord og rebnings*«, som hidtil nærmest har været uforståelig, idet kilden dels siger, at der ikke er nogen forbindelse mellem ørtug skyld i jord og ørtug korn i landgilde, og dels at en ørtug skyldjord er en rebningsenhed, hvis størrelse afhænger af landgilden, hvor man dog ellers regner med, at det modsatte er tilfældet. C. A. Christensen forklarer den første sætning med de ændringer i størrelsen af det dyrkede areal, der skete i perioden efter skyldjordsfastsættelsen i det 13. årh., og de deraf resulterende justeringer af landgilden, der løsgjorde denne fra skyldjordsvurderingen. Ud fra en detaljeret analyse af jordfordelingen i landsbyen Brarup i 1682, som er stærkt præget af en omrebnings i 1634, viser forfatteren, at denne rebnings faktisk må være udført med ørtug skyldjord som en form for bymål

men med bibeholdelse af de gamle skyldbols grænser. Hans sammenligning med landgildeforholdene lider dog af den skavank, at han bruger matriklen 1664 til at fastslå landgilden, hvorved han overser, at der i 1663 skete en gennemgribende omlægning af afgifterne på Lolland-Falster, således at det alene er matriklen af 1662, der kan gengive de traditionelle landgildeydelse.

Svend Gissel har også behandlet et yderst kompliceret spørgsmål nemlig prisdannelsen på landbrugsjord før 1600 i afhandlingen »Om Belejlighed«, hvor han på baggrund af en række godshandeler og mageskifter viser, at prisen blev fastsat ikke alene under hensyn til jordens og den enkelte ejendoms ydeevne, men også efter beliggenhed i forhold til hovedgård og marked.

Jordebøgerne fra 16. og 17. årh. er ved siden af tingbøgerne en af de hyppigst anvendte kildegrupper til dansk agrar- og bebyggelseshistorie i denne periode. Men samtidig må det konstateres, at der i virkeligheden kun eksisterer ganske lidt systematisk litteratur om denne meget omfattende kildegruppe. En af de største kendere af emnet, arkivar Poul Rasmussen giver i artiklen »Lenenes og domkapitlernes jordebøger« en omfattende redegørelse for jordebøgernes funktion og struktur, og sammen med Thelma Jexlevs oversigt i Fortid og Nutid 1974–76 over lensregnskaber og -jordebøger har man herved fået et meget nyttigt hjælpemiddel for brugerne af disse kilder.

Medens detailundersøgelser af sjællandske og nordjyske landsbyer på grundlag af markbøgerne fra landmålingen 1681–83 efterhånden er ret talrige, har landbruget på den jyske hede været et stærkt forsømt emne. Professor i kulturgeografi Viggo Hansen har rådet bod på dette med en undersøgelse af landbrugsstrukturen i Grindsted sogn i 1683. På baggrund af en udførlig redegørelse for det fysiske milieu giver Viggo Hansen en analyse af bebyggelsen, jordens dyrkning og dens fordeling på gårdene. Man får et godt indtryk af det meget komplekse og samtidig meget fleksible dyrkningssystem på disse magre jorder, men desværre er kortmaterialet for dårligt til, at det har været muligt at give en kartografisk rekonstruktion af markstrukturen, hvilket er ekstra beklageligt, eftersom markbøgerne til netop dette sogn indeholder oplysninger om den faktiske besåning i 1683.

Viggo Hansen er dog undertiden ikke tilstrækkelig kritisk i sin behandling af kildernes data. De tal for køer og heste, der findes i græstaksationsprotokollen (og derfra overført til markbogsekstrakten) er således ikke som antaget af forfatteren identiske med kreaturbestanden, men er derimod udtryk for en vurdering af det gennemsnitlige antal kreaturer, som overdrev og fællede kunne have på græsning om året (et tal der yderligere blev reduceret i modelbogen). Ligeledes er det mere end tvivlsomt, om den rotation, der angives i markbogen er den reelle, eller om der også her var tale om en form for taksation. Et beslægtet emne behandles i Axel Steenbergs afhandling »En opmålingsprotokol med kort over ærøske præstegårdsjorder i 1734 med et fragment af landmålerens kladdebog«. Forfatteren har her udnyttet en ret enestående kilde, nemlig en jordebog med dertil hørende kort (i Landsarkivet for Fyn) over de jorder, der tilhørte præstegårdene spredt omkring i bymarkerne. Kombinationen af disse kilder giver en sjælden mulighed for at følge en landmåler både i marken, ved renskriften og ved korttegningen.

Festskriftet rummer en lang række andre vægtige afhandlinger, som det vil føre for vidt at behandle enkeltvis. Her skal blot tilføjes, at Claus Bjørn har udarbejdet en fortegnelse over Skrubbetrangs meget alsidige forfatterskab omfattende ikke mindre end 320 numre.

Karl-Erik Frandsen